

education, and the development of project-based and practice-oriented learning environments. Emphasis is placed on the creation of individual learning paths and the alignment of academic training with practical teaching challenges.

The research findings suggest that effective pedagogical design in artistic and graphic training should combine classical academic knowledge with innovative technologies and methods. The proposed directions for further development include designing multidisciplinary curricula, enhancing digital competencies of teachers, and fostering creative autonomy in future educators through visual communication strategies and collaborative design tasks.

Key words: *artistic and graphic training, pedagogical design, graphic competence, digital technologies, interdisciplinary approach, design education, teacher training*

Стаття надійшла до редакції 29.05.2025 р.

УДК 355.586-057.875

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2025.36.339475](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2025.36.339475)

ВАЛЕРІЙ ТИТАРЕНКО

ORCID: 0000-0003-2362-2876

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

У статті проаналізовано стан системи цивільного захисту здобувачів вищої освіти в умовах сучасних викликів, зумовлених широкомасштабною агресією проти України, а також частими загрозами техногенного і природного характеру. Обґрунтовано необхідність інтеграції заходів цивільного захисту в освітнє середовище закладів вищої освіти як обов'язкової складової гарантування безпеки, збереження життя та здоров'я студентів, безперервності освітнього процесу. Розглянуто нормативно-правові засади організації цивільного захисту у ЗВО, зокрема функціонування підсистеми МОН України у складі єдиної державної системи цивільного захисту, відповідно до Кодексу цивільного захисту України та наказу №1400. Детально висвітлено практичний досвід університетів, що функціонують в умовах воєнного стану, зокрема заходи із приведення в готовність укриттів, організацію евакуаційних тренувань, проведення навчальних занять у режимі повітряних тривог. Особливу увагу приділено педагогічним аспектам – змісту і методам викладання дисциплін «Цивільний захист» і «Безпека життєдіяльності», мотивації студентів до оволодіння знаннями та навичками дій у надзвичайних ситуаціях, а також формуванню загальної культури безпеки. Проаналізовано виклики, з якими стикаються ЗВО: нестача сучасних укриттів, нечіткість нормативної бази щодо воєнного часу, недостатня готовність викладацького складу, а також психологічне напруження студентської молоді. Висвітлено роль закладів вищої освіти як активних суб'єктів формування стійкої освітньої системи, здатної адаптуватися до кризових умов, забезпечувати захист і готувати студентів до безпечної поведінки. Зроблено висновки щодо потреби оновлення підходів до навчання цивільному захисту, розширення нормативної бази, покращення інфраструктури та психолого-педагогічного супроводу студентів. Перспективами подальших досліджень визначено розробку критеріїв безпечного освітнього середовища у ЗВО, удосконалення змісту і форм навчання з питань ЦЗ, розроблення механізмів інституційної відповідальності за безпеку здобувачів освіти.

Ключові слова: *цивільний захист, заклади вищої освіти, безпека здобувачів освіти, укриття, надзвичайні ситуації, воєнний стан, культура безпеки, навчання ЦЗ, евакуація, захисні споруди*

Постановка проблеми; її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Забезпечення безпеки учасників освітнього процесу у закладах вищої освіти (ЗВО) набуває особливої актуальності в умовах сучасних загроз. Сьогоднішні реалії в Україні, пов'язані насамперед із воєнним станом та регулярними ракетними ударами, вимагають перегляду підходів до цивільного захисту здобувачів освіти. Цивільний захист розуміється як функція держави, спрямована на захист населення, територій та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання їм, ліквідації наслідків і надання допомоги постраждалим (Кодекс цивільного захисту України). Наявність у студентів знань, умінь і

навичок правильних дій у надзвичайній ситуації нині може буквально зберегти життя (Примакова, 2023). Відтак, питання створення безпечного освітнього середовища та належної підготовки здобувачів вищої освіти до дій у разі надзвичайних ситуацій є надзвичайно важливим науковим і практичним завданням сьогодення.

Зростання ризиків техногенного та воєнного характеру висуває нові вимоги до організації освіти у ЗВО. У мирний час ключовою проблемою було формальне ставлення до навчання з безпеки життєдіяльності та цивільного захисту, що часто розглядалися як другорядні дисципліни і не завжди забезпечували сформованість необхідних компетентностей у студентів (колективна монографія, 2023). В сучасних умовах, особливо з початку широкомасштабної військової агресії, постала гостра потреба не лише теоретично навчати студентів діям у надзвичайних ситуаціях, а й реально гарантувати їхній фізичний захист під час освітнього процесу. З уведенням воєнного стану багато університетів були змушені перейти на дистанційний або змішаний режим роботи; у разі оголошення повітряної тривоги кожен учасник освітнього процесу має негайно перейти в укриття чи інше безпечне місце (Шароватова, 2024).

Таким чином, проблема набуває двох аспектів:

1) організаційно-технічного – створення умов для безпечного перебування і своєчасної евакуації студентів, зокрема облаштування укриттів, систем оповіщення, матеріально-технічних засобів захисту;

2) освітнього – формування у здобувачів потрібних знань, умінь і психологічної готовності діяти в умовах надзвичайних ситуацій. Необхідність вирішення цієї проблеми зумовлена обов'язком держави забезпечувати право на життя і здоров'я молоді та безперервність освіти навіть у кризових ситуаціях. Вона тісно пов'язана з важливими науковими і практичними завданнями національної безпеки, адже підготовлена молодь є запорукою стійкості суспільства перед загрозами.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблематика цивільного захисту в освіті розглядається в працях фахівців з безпеки, педагогів і правників. Зокрема, зроблено ретроспективний аналіз становлення системи навчання з питань безпеки у ЗВО України, що підтвердив: навчання здобувачів дій у надзвичайних ситуаціях та правилам пожежної безпеки є обов'язковим і здійснюється на кожному рівні вищої освіти в межах освітнього процесу – через навчальні дисципліни та плани об'єктових тренувань (Примакова, 2023).

Міністерство освіти і науки України, відповідно до своїх повноважень, створило функціональну підсистему навчання дітей та студентів діям у надзвичайних ситуаціях у межах єдиної державної системи ЦЗ (наказ МОН України №1400 від 21.11.2016), що визначає мету, завдання і організацію такої підготовки. У нормативно-правовому полі зафіксовано вимогу ст.41 Кодексу цивільного захисту про обов'язкове навчання здобувачів освіти діям у надзвичайних ситуаціях і правилам пожежної безпеки під час освітнього процесу (Шароватова, 2024). Водночас дослідники зазначають, що на практиці багато закладів вищої освіти тривалий час приділяли недостатню увагу цим питанням: дисципліни з безпеки життєдіяльності та цивільного захисту часто вважалися «непрофільними», що знижувало мотивацію студентів до їх глибокого опанування (*Цивільний захист у системі юридичної освіти*, 2023).

Наприклад, обсяг годин на вивчення курсу «Цивільний захист» у деяких освітніх програмах становив менше 5% від загального навчального часу, що не дозволяло охопити всі необхідні практичні аспекти (*Цивільний захист у системі юридичної освіти*, 2023). З іншого боку, з початком російської агресії з'явилися публікації, що узагальнюють новий досвід забезпечення безпеки здобувачів освіти. Зокрема, Шароватова (2024) описала особливості організації освітнього процесу у воєнний час на прикладі Національного університету цивільного захисту України (НУЦЗУ). Авторка вводить концепт «Безпека 360°» як всеосяжний підхід до створення безпечного середовища, і відзначає активну участь студентів спеціальності «Цивільна безпека» у дистанційному навчанні під час постійних тривог, їхню дослідницьку активність, а також акцентує на важливості підтримки ментального здоров'я молоді в умовах стресу (Шароватова, 2024).

Окремим напрямом аналізу стали безпекові умови в освіті для уразливих категорій. Аналітичне дослідження Благодійного фонду «Право на захист» (Єрохіна, Ус, 2023) присвячено стану укриттів у навчальних закладах та їх відповідності вимогам безпеки, інклюзивності й безбар'єрності. Експерти дійшли висновку, що лише за наявності комплексу умов, насамперед оснащених укриттів, заклади освіти можуть повноцінно продовжувати свою діяльність; головним пріоритетом лишається питання безпеки. Укриття, підготовлені спільними зусиллями громад і держави, дозволяють забезпечити перебування здобувачів освіти упродовж тривалого часу (до 48 годин) і таким чином не переривати навчальний процес навіть за умов небезпеки. Водночас було виявлено низку проблем: більшість найпростіших укриттів не повністю відповідають нормативним вимогам, залишаються невирішеними питання доступності для осіб з інвалідністю; законодавство містить лише загальні рекомендації щодо облаштування укриттів і не дає чіткого визначення безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану, що створює правові колізії та ускладнює керівникам закладів виконання цих завдань. Таким чином, сучасні дослідження окреслюють як позитивний досвід (нові навчальні курси, активність

студентів, міжзакладна співпраця і т.ін.), так і проблемні зони (мотивація студентів, стан укриттів, прогалини у нормативній базі) в царині цивільного захисту у ЗВО.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі сучасного стану системи цивільного захисту здобувачів вищої освіти в Україні в умовах воєнного стану та інших надзвичайних ситуацій, із подальшим обґрунтуванням педагогічних і організаційних підходів до підвищення безпеки освітнього середовища та підготовки студентської молоді до дій у критичних умовах.

Викладення основного матеріалу дослідження. Система цивільного захисту України функціонує як єдина державна система, що складається з функціональних і територіальних підсистем (*Організація ЦЗ*, 2022). Заклади освіти належать до сфери відповідальності функціональної підсистеми МОН України, яка здійснює навчання дітей та студентів діям у надзвичайних ситуаціях. Ця підсистема тісно взаємодіє з територіальними підсистемами цивільного захисту на рівні областей та громад. Кожен заклад вищої освіти зобов'язаний реалізувати заходи цивільного захисту відповідно до вимог Кодексу цивільного захисту та інших державних нормативних актів. Згідно з чинним законодавством, керівник закладу освіти відповідає за організацію і стан ЦЗ в університеті та повинен забезпечувати постійну готовність сил і засобів до дій у разі надзвичайної ситуації. Для цього в закладі розробляється комплекс плануючих документів: наказ про організацію і ведення ЦЗ, план основних заходів цивільного захисту на рік, інструкції щодо дій персоналу при загрозі і виникненні НС, плани евакуації тощо (*Організація ЦЗ*, 2022). На випадок надзвичайних ситуацій у закладах з великим штатом (понад 50 осіб персоналу) передбачено створення формувань цивільного захисту: ланок пожежогасіння, надання першої домедичної допомоги, охорони порядку, зв'язку й оповіщення, обслуговування захисних споруд тощо – із призначенням відповідальних осіб за кожним напрямом (*Організація ЦЗ*, 2022).

Важливою умовою стало також приведення у готовність захисних споруд цивільного захисту, які знаходяться на балансі ЗВО, та створення нових укриттів. З метою забезпечення стійкого функціонування університетів в умовах воєнних загроз і збереження життя і здоров'я студентів, у 2022–2023 рр. проводилася інвентаризація фонду захисних споруд: існуючі укриття облаштовувалися відповідно до норм, а підвальні та інші приміщення переобладнувалися під найпростіші укриття або споруди подвійного призначення. Засновники закладів (місцеві органи влади або інші власники) отримали доручення забезпечити фінансування заходів із ремонту та обладнання сховищ, максимально залучаючи усі незаборонені джерела фінансування (*Організація ЦЗ*, 2022). Таким чином, на державному та локальному рівні сформовано організаційні рамки, в яких заклади вищої освіти мають діяти для гарантування безпеки своїх студентів.

З початком повномасштабної війни в Україні більшість ЗВО перейшли на дистанційне навчання або гібридний режим. Такий крок зменшив скупчення людей в аудиторіях і, відповідно, ризик для життя, але водночас поставив питання підтримання якості освіти та залученості студентів. Досвід Харківського регіону, який зазнав масованих обстрілів, показовий: університети в Харкові працювали переважно онлайн, проте при цьому було строго дотримано правило негайного переходу всіх учасників занять в укриття під час кожної оголошеної повітряної тривоги. Навіть кардинально змінивши формат здобуття освіти, вдалось зберегти активну участь здобувачів у навчальному процесі, їхню підготовку до занять та академічну успішність. Значну роль у цьому відіграли сучасні інформаційні технології: електронні платформи навчання, цифровий облік навчальних досягнень, онлайн-ресурси для самостійної роботи. За спостереженнями викладачів НУЦЗ України, діджиталізація і дистанційний режим не лише забезпечили безперервність освітнього процесу, а й підвищили якість виконання студентами індивідуальних завдань і рівень академічної доброчесності (Шароватова, 2024).

Одночасно в університетах посилено контроль за дотриманням правил безпеки. У кожному корпусі визначено і обладнано найпростіші укриття, прокладено маршрути евакуації, розміщено інформаційні вказівники. Проводяться регулярні тренування з евакуації: відповідно до рекомендацій ДСНС, практичні тренування з безпечної та швидкої евакуації мають відбуватися у закладах освіти не рідше двох разів на рік (*Організація ЦЗ*, 2022).

Багато університетів організували додаткові навчально-тренувальні заходи для студентів і персоналу: Дні цивільного захисту, тижні безпеки життєдіяльності, спеціальні семінари за участю рятувальних служб. Такі заходи дозволяють відпрацювати навички дій при сигналах тривоги, користування вогнегасниками, надання першої допомоги тощо, що підвищує впевненість учасників освітнього процесу у своїй захищеності. За результатами перевірок, у переважній більшості ЗВО України нині дотримуються правил безпеки під час повітряної тривоги: навчання оперативно призупиняється, люди переходять в укриття і перебувають там до відбою. Проте матеріально-технічний стан укриттів часто залишає бажати кращого. Аналітичні моніторинги показали, що хоча завдяки спільним зусиллям держави, громади та донорів вдалося привести в готовність значну кількість сховищ, багато з них досі не відповідають усім стандартам – зокрема, не обладнані достатньо для тривалого перебування та не враховують потреб осіб з інвалідністю (Єрохіна, Ус, 2023). Часто бракує вентиляції, освітлення, запасів

води, санітарних вузлів в укриттях навчальних корпусів. Це ставить під сумнів повну безпечність таких сховищ. Таким чином, фізична безпека студентів нині досягається ціною значних зусиль, але потребує подальшого вдосконалення інфраструктури та чіткого нормативного регулювання стандартів безпеки освітнього середовища в умовах війни.

Іншою важливою складовою є педагогічна робота зі студентами – формування у них компетентностей з питань безпеки та навичок правильної поведінки у надзвичайних ситуаціях. Як зазначалося, в українських ЗВО традиційно викладаються курси «Безпека життєдіяльності», «Охорона праці» та «Цивільний захист», що мають на меті дати базові знання про небезпеки та захист від них. Після 2014 року, коли в країні значно зросла увага до питань цивільної безпеки, зміст цих дисциплін оновлювався: більше уваги стало приділятися практичним питанням організації цивільного захисту, класифікації надзвичайних ситуацій, захисту населення і реагування на конкретні види НС (Примакова, 2023).

Однак до недавнього часу викладання часто мало формальний характер, а мотивація студентів – особливо не технічних чи не військових спеціальностей – була низькою. У навчальних планах ці дисципліни нерідко відносили до «непрофільних», відводили обмежену кількість годин, через що студентам подавали лише узагальнені відомості, без глибокого опрацювання практичних дій. За даними дослідників, у багатьох юридичних та гуманітарних ЗВО курс «Цивільний захист» охоплював менш ніж 5% кредитів програми, що не давало можливості достатньо ґрунтовно вивчити різнопланові питання від оповіщення до користування засобами захисту (Цивільний захист у системі юридичної освіти, 2023). В умовах зростання загроз така ситуація стала критичною. Нині, під час воєнного стану, ситуація вимагає активно та повсюдно впроваджувати навчання з цивільного захисту не тільки у закладах освіти, а й серед населення загалом (Примакова, 2023).

Міністерство освіти і науки, Державна служба з надзвичайних ситуацій та інші відомства розгорнули просвітницьку діяльність: проводяться масові онлайн-курси та тренінги для громадян з домедичної допомоги, поведінки під час обстрілів, мінної безпеки. У самих ЗВО навчальні програми також адаптуються до реалій. Приміром, у НУЦЗ України освітні програми для майбутніх фахівців з цивільної безпеки були оперативно доповнені новими дисциплінами, безпосередньо пов'язаними з теперішніми викликами: «Дії в надзвичайних ситуаціях та правила пожежної безпеки», «Базова загальновійськова підготовка», «Ідентифікація вибухонебезпечних предметів» тощо. Запровадження таких курсів покликане сформувати у здобувачів практичну здатність діяти в особливих умовах підвищеного фізичного і психологічного навантаження, яких вони можуть зазнати як в умовах воєнного стану, так і в майбутній професійній діяльності (Шароватова, 2024). Студенти опановують алгоритми дій при різних видах небезпек – від ракетного удару до хімічної аварії – набувають навичок користування індивідуальними і колективними засобами захисту, вчаться надавати первинну допомогу постраждалим.

Обов'язковим компонентом є також правила пожежної безпеки, знання яких особливо актуальне з огляду на зростання випадків пожеж під час обстрілів та інших НС. Практика показує, що залучення фахівців-практиків ДСНС до проведення занять, організація навчальних тренувань з максимально реалістичним моделюванням сценаріїв (наприклад, рольові ігри, що імітують надзвичайну ситуацію на об'єкті), значно підвищують ефективність засвоєння студентами матеріалу. Учасники освітнього процесу починають усвідомлювати, що без якісного опанування дисципліни «Цивільний захист» вони не зможуть гарантувати безпеку ні собі, ні оточуючим у реальному житті (Цивільний захист у системі юридичної освіти, 2023). Важливим завданням для викладачів стало підвищення мотивації здобувачів – через пояснення практичної цінності знань з ЦЗ, демонстрацію реальних кейсів, обговорення новин та подій, пов'язаних із надзвичайними ситуаціями. Нинішнє молоде покоління, на жаль, уже має власний досвід перебування під обстрілами чи в укриттях, тому сприймає навчання з безпеки не як абстракцію, а як необхідну життєву навичку.

Реалії сьогодення вимагають приділяти увагу не лише фізичному захисту студентів, але й їхньому психологічному стану. Українське студентство змушене нині приймати не лише звичні навчальні виклики, але й діяти під час повітряних тривог та долати постійний стрес, пов'язаний із воєнними реаліями. За роки відбиття російської агресії гостро актуальною проблемою став посттравматичний стресовий розлад. Тому складовою цивільного захисту у закладах освіти є заходи з підтримки ментального здоров'я здобувачів. У багатьох університетах впроваджено практику проведення зі студентами бесід та тренінгів щодо подолання стресу, запобігання паніці, навичок саморегуляції у критичних ситуаціях. Як зазначає О. Шароватова (2024), на кафедрі охорони праці та екологічної безпеки НУЦЗУ систематично організовуються вебінари на тему ментального здоров'я, де теоретичні поради поєднуються з розбором практичних кейсів. Студентів орієнтують на використання всеукраїнських програм психологічної підтримки, зокрема програми «Ти як?» з ініціативи першої леді України, що спрямована на формування культури піклування про ментальне здоров'я. Одночасно в ЗВО приділяється увага формуванню загальної культури безпеки. Йдеться про виховання у студентів

відповідального ставлення до особистої та колективної безпеки, нетолерантності до порушень правил, готовності діяти злагоджено у складі колективу при загрозі. Для цього куратори академічних груп та викладачі інтегрують у виховну роботу питання безпеки: проводять вікторини з основ цивільного захисту, конкурси творчих проєктів на тему охорони життя і здоров'я. За повідомленнями кафедр НУЦЗУ, студенти спеціальності «Цивільна безпека» не лише поглиблюють свої професійні знання, а й розвивають soft skills – уміння працювати в команді, лідерські якості, емоційну стійкість – що є важливими елементами культури безпечної поведінки. Поширення у студентському середовищі цінностей безпеки, взаємодопомоги, дисциплінованості сприяє загальному підвищенню рівня захищеності: молоді люди краще підготовлені реагувати на небезпеки як у стінах університету, так і поза ним.

Показовим є досвід Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, де в умовах воєнного стану системно реалізуються заходи щодо підвищення рівня безпеки учасників освітнього процесу. В університеті облаштовано укриття відповідно до базових вимог, проводяться регулярні тренування з евакуації, удосконалюються канали інформування на випадок надзвичайних ситуацій. Питання цивільного захисту інтегровані в загальноуніверситетську освітню стратегію та забезпечуються через практикоорієнтовані заняття з елементами кейс-аналізу, моделювання надзвичайних ситуацій, використання цифрових інструментів. У 2025 році на базі закладу відкрито кафедру захисту України та безпеки життєдіяльності, що спеціалізується на підготовці педагогічних кадрів із відповідною компетентністю у сфері безпеки. Крім того, функціонує ветеранський простір «Плюс Плюс++» – осередок психологічної, юридичної та соціальної підтримки для ветеранів і студентів, який також залучає здобувачів до волонтерських та патріотичних ініціатив. Комплексний підхід до цивільного захисту, що включає інфраструктурні, освітні, психолого-педагогічні та виховні аспекти, дозволяє університету не лише забезпечити базовий рівень безпеки, а й формувати в здобувачів освіти відповідальне ставлення до загроз та готовність до дій у надзвичайних ситуаціях. Такий досвід може слугувати моделлю для інших ЗВО в умовах новітніх викликів.

Слід зазначити, що система цивільного захисту здобувачів вищої освіти в Україні стикається з рядом викликів, зокрема матеріально-фінансовими обмеженнями, що унеможливають належне облаштування укриттів і забезпечення їх альтернативними джерелами живлення та зв'язку. Існують також нормативно-правові прогалини: чинні акти не містять чітких стандартів безпечного освітнього середовища в умовах війни. Відсутність належної координації та розподілу відповідальності ускладнює контроль за виконанням вимог. Актуальними залишаються й кадрові труднощі: викладачі не завжди мають достатню підготовку для проведення ефективного навчання з ЦЗ. Крім того, студенти часто недооцінюють важливість тематики, що потребує зміни підходів до викладання – інтерактивності, практичної орієнтованості, використання цифрових технологій. Не менш важливим є подолання психологічної втоми учасників освітнього процесу шляхом системної інформаційної підтримки та мотиваційної роботи в ЗВО.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Цивільний захист у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності, поєднуючи технічні, організаційні та педагогічні компоненти. Аналіз показує позитивну динаміку у впровадженні заходів безпеки, оновленні змісту освітніх програм і підвищенні обізнаності студентської молоді. Водночас залишаються невирішеними питання модернізації укриттів, відсутності чітких нормативів щодо безпечного освітнього середовища та недостатньої мотивації здобувачів до навчання з ЦЗ. Перспективними є дослідження ефективності освітніх форм (тренінгів, симуляцій, онлайн-курсів), розробка нормативних рішень з урахуванням воєнного контексту та вивчення психологічної підтримки студентів. Необхідним є також обмін досвідом з країнами, що мають аналогічні виклики у сфері безпеки освіти. Комплексне вдосконалення системи цивільного захисту сприятиме формуванню стійких до викликів фахівців із розвиненою культурою безпеки.

Список використаних джерел

- Єрохіна, Т., Ус, М. (2023). *Цивільний захист в умовах реформування системи інституційного догляду та у перспективі повоєнного відновлення: відповідність укриттів у навчально-виховних закладах стандартам безпеки, інклюзивності та безбар'єрності: аналітичне дослідження*. Благодійний фонд «Право на захист». Київ.
- Кодекс цивільного захисту України*. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
- Організація цивільного захисту в закладах освіти. Планування заходів ЦЗ в закладі освіти: методичні рекомендації*. (2022). Міністерство освіти і науки України. Київ.
- Примакова, В. В. (2023). Зміст навчання дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист» у закладах вищої освіти України (від 60-х років ХХ століття до сьогодення). *Наука і техніка сьогодні*, 10 (24), 295-305. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10\(24\)-295-305](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10(24)-295-305).
- Цивільний захист у системі юридичної освіти: монографія*. (2023). Харків.

Шароватова, О. П. (2024). *Особливості організації освітнього процесу в умовах воєнного стану: досвід навчання майбутніх фахівців з охорони праці. Концепція «Безпеки 360 градусів»*: навч.-метод. посіб. Харків: НУЦЗУ.

References

- Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy* [Code of Civil Protection of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> [in Ukrainian].
- Orhanizatsiia tsyvilnoho zakhystu v zakladakh osvity. Planuvannya zakhodiv Tsz v zakladi osvity* [Organization of civil protection in educational institutions. Planning of civil protection measures in an educational institution]: metodychni rekomendatsii. (2022). Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Kyiv [in Ukrainian].
- Prymakova, V. V. (2023). Zmist navchannia dystsyplin "Bezpeka zhyttiediial'nosti" ta "Tsyvil'nyi zakhyst" u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy (vid 60-kh rokiv XX stolittia do sohodennia) [The content of the training courses "Life Safety" and "Civil Protection" in higher education institutions of Ukraine (from the 1960s to the present)]. *Nauka i tekhnika sohodni* [Science and Technology Today], 10 (24), 295-305. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10\(24\)-295-305](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10(24)-295-305) [in Ukrainian].
- Sharovatova, O. P. (2024). *Osoblyvosti orhanizatsii osvitnoho protsesu v umovakh voiennoho stanu: dosvid navchannia maibutnikh fakhivtsiv z okhorony pratsi. Kontseptsiiia "Bezpeky 360 hradusiv"* [Features of organizing the educational process under martial law: Experience in training future occupational safety specialists. The "360 Degrees of Safety" concept]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kharkiv: NUTsZU [in Ukrainian].
- Tsyvilnyi zakhyst u systemi yurydychnoi osvity* [Civil protection in the system of legal education]: monohrafiia. (2023). Kharkiv [in Ukrainian].
- Yerokhina, T., & Us, M. (2023). *Tsyvilnyi zakhyst v umovakh reformuvannia systemy instytutitsiinoho dohliadu ta u perspektyvi povojennoho vidnovlennia: vidpovidnist' ukryttiv u navchal'no-vykhovnykh zakladakh standartam bezpeky, inkluzyvnosti ta bezbar'ernosti* [Civil protection in the context of reforming the institutional care system and in the perspective of post-war recovery: Compliance of shelters in educational institutions with safety, inclusivity, and accessibility standards]: analitychne doslidzhennia. Kyiv: Blahodiinyi fond "Pravo na zakhyst" [in Ukrainian].

TYTARENKO V.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

CIVIL PROTECTION OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN TODAY'S REALITIES

The article analyzes the state of the system of civil protection of students of higher education in the conditions of modern challenges caused by large-scale aggression against Ukraine, as well as frequent threats of a man-made and natural nature. The need to integrate civil protection measures into the educational environment of higher education institutions as a mandatory component of ensuring safety, preserving the life and health of students, and the continuity of the educational process is substantiated. The regulatory and legal principles of organizing civil defense in higher education institutions are considered, in particular, the functioning of the subsystem of the Ministry of Education and Science of Ukraine as part of the unified state civil defense system, in accordance with the Civil Defense Code of Ukraine and Order No. 1400. The practical experience of universities operating under martial law is covered in detail, in particular, measures to prepare shelters, organize evacuation training, and conduct training sessions in the air alarm mode. Particular attention is paid to pedagogical aspects - the content and methods of teaching the disciplines "Civil Defense" and "Life Safety", the motivation of students to master the knowledge and skills of action in emergency situations, as well as the formation of a general safety culture. The challenges faced by higher education institutions are analyzed: the lack of modern shelters, the vagueness of the regulatory framework regarding wartime, insufficient readiness of the teaching staff, as well as the psychological stress of student youth. The role of higher education institutions as active subjects of the formation of a sustainable educational system capable of adapting to crisis conditions, providing protection and preparing students for safe behavior is highlighted. Conclusions are drawn regarding the need to update approaches to civil defense training, expand the regulatory framework, improve infrastructure and psychological and pedagogical support for students. The prospects for further research are identified as the development of criteria for a safe educational environment in higher education institutions, improving the content and forms of training on civil defense issues, developing mechanisms of institutional responsibility for the safety of students.

Key words: civil defense, higher education institutions, student safety, shelter, emergencies, martial law, security culture, civil defense training, evacuation, protective structures.

Стаття надійшла до редакції 29.05.2025 р.